

Prilog poznavanju izgradnje crkve sv. Marije u Kloštar Ivaniću u razdoblju srednjeg vijeka

Cepetić Rogić, Maja

Source / Izvornik: **Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, 2017, 59, 5 - 16**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.17685/Peristil.59.1>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:145064>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Maja Cepetić Rogić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za povijest umjetnosti / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Department of Art History
Sveučilišna avenija 4, Rijeka
maja.cepetic@gmail.com

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
UDK / UDC: 2-523(497.5 Kloštar Ivanić)“653”
DOI: 10.17685/Peristil.59.1
10. 6. 2016.

Prilog poznavanju izgradnje crkve sv. Marije u Kloštar Ivaniću u razdoblju srednjeg vijeka

Ključne riječi: srednji vijek, Slavonija, Zagrebačka biskupija, Ivanić, crkva sv. Marije, arhitektura
Keywords: Middle Ages, Slavonia, Diocese of Zagreb, Ivanić, church of St Mary, architecture

Uz biskupsko naselje Ivanić koje se u pisanoj povijesti prvi put pojavljuje 1246. u povelji biskupa Stjepana II., spominje se i crkva sv. Marije koju je on izgradio i u nju doveo redoovnice. Parametri za dataciju kao i potencijalne graditeljske faze crkve sv. Marije koja je tijekom srednjovjekovlja imala ulogu samostanske ali i župne crkve naselja Ivanić, utvrđuju se formalno-stilskom i komparativnom analizom objekta. U istraživanju su dodatno korišteni i objavljeni pisani povijesni izvori, ponajviše Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.

Uvod

Osnivanjem Zagrebačke biskupije u posljednjem desetljeću 11. stoljeća povijesna slika područja srednjovjekovne Slavonije poprima nove obrise. Isprava ostrogonskog nadbiskupa Felicijana (1134.) potvrđuje Zagrebačkoj biskupiji, uz ostala darovana dobra, i podložnike Dubrave sa zemljom i šumom koja joj pripada (*populum de Dumbroa cum terra et silva sibi appendente*), a koje je prilikom osnutka biskupiji poklonio sam osnivač, kralj Ladislav.¹ Prema ispravi kralja Emerika iz 1201. godine, poslije izdvojeni ivanički biskupski posjed, s trgovištem Ivanić kao centralnim naseljem, tada se još uvijek nalazi u sastavu dubravskog, kao svojevrsnoga »matičnog« posjeda.² Zemljišni posjedi zagrebačkog biskupa zbog donacija, što vladara, što privatnih osoba, već su početkom 13. stoljeća opsegom bili vrlo veliki, a prihodi s tih posjeda činili su biskupa jednim od najbogatijih prelata

u Kraljevstvu.³ S obzirom na navedeno moguće je zaključiti da tako dobrostojeća biskupija u razdoblju prve polovine 13. stoljeća može, i u konačnici jest, imala važnu ulogu u rastu kvalitete kulturnog, društvenog, gospodarskog i vjerskog života ondašnje Slavonije.

Područje kojim je kao svojim posjedima upravljao zagrebački biskup svoj značajniji razvoj započinje od druge četvrtine 13. stoljeća, tj. od vremena djelovanja biskupa Stjepana II. (1225.–1247.). Nesumnjivo je potjecao iz tadašnjih visokih društvenih krugova.⁴ Splitski arhiđakon Toma, kao njegov suvremenik, naziva ga vrlo bogatim čovjekom, imućnim u zlatu i srebru i drugom bogatstvu.⁵ Nakon završetka studija, Stjepan je oko 1224. godine obavljao dužnost kancelara na dvoru kralja Andrije II., da bi nakon toga bio imenovan zagrebačkim biskupom.⁶ Iako je Kraljevstvo bilo u rasulu zbog dinastičkih previranja između tadašnjega slavonskog hercega Bele i njegova oca Andrije II., biskup

Stjepan II. je, koristeći znanja i iskustva stečena tijekom školovanja i kancelarske službe na kraljevskom dvoru, započeo s ostvarenjem preporoda svoje biskupije što je uključivalo gradnju brojnih crkava i kapela u skladu s naznakama stila europske gotike.⁷ Kao europski obrazovan čovjek i službenik kraljevskog dvora nesumnjivo je morao biti upoznat s novim idejama Zapada koje su još za vladavine Bele III. (1172.–1196.) počele prodirati na prostor Ugarskog Kraljevstva, da bi svoj vrhunac dosegle u godinama vladavine velikog reformatora Bele IV. (1235.–1270.).

O nastanku naselja Ivanić poznato je vrlo malo, no moguće je pretpostaviti da u vrijeme biskupa Stjepana II. ono doživljava svojevrsni procvat. Prije toga razdoblja moguće je očekivati postojanje manjeg naselja koje je imalo kapelu ili crkvu titulara sv. Ivana (Krstitelja) po kojoj i dobiva ime,⁸ dok na Stjepana II. možemo gledati kao na utemeljitelja novog naselja, predodređenog da postane sjedište ivaničkoga biskupskog posjeda, odnosno županata, što se i obistinilo najkasnije za vrijeme biskupovanja Ivana I. (1288.–1295.) kada se naselje navodi kao slobodno biskupsko trgovište (*libera villa Iwanch*) u županatu Ivanić (*comitatus Iwanch*).⁹ Srednjovjekovni Ivanić moguće je izjednačiti s današnjim naseljem Kloštar Ivanić smještenim pedesetak kilometara istočno od Zagreba, a u njegovu jugozapadnom dijelu i danas se nalazi crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije. Nju je, prema njezinu titularu i smještaju, moguće odrediti kao sljednicu srednjovjekovne crkve sv. Marije koja se prvi put spominje kada i naselje Ivanić, 1246. godine. Također, uz nju se vezuje postojanje samostana redovnica.¹⁰

Historiografija i stanje istraženosti

Dosadašnja je historiografija povijesti srednjovjekovnog Ivanića, uključujući povijest samostana i crkve sv. Marije, posvetila relativno malo pozornosti. Većina istraživača kroz svoje radove dotiče ga se tek posredno, no među njima svakako valja izdvojiti radove Rudolfa Horvata, Milana Kruheka, Paškala Cvekana i Andrije Lukinovića koji su se ipak nešto detaljnije bavili ivaničkom poviješću.¹¹

Arhitekturom crkve sv. Marije bavio se Zorislav Horvat koji je analizira u kontekstu lokalnog tipa sakralne kasno-srednjovjekovne gradnje kakve nalazimo u primjerima župnih crkava u Dubravi i Križu.¹² Iako je crkva evidentirani arheološki lokalitet, ona arheološki sustavno nikada nije istraživana, no radovi na drenaži crkve, provedeni 1993. godine, ipak su otkrili do tada nepoznate strukture koje su pri stručnim analizama objekta, iako važne, ostale zanemarene od dosadašnjih istraživača.¹³

Povijesni izvori

Iz povelje biskupa Stjepana II. iz 1246. godine saznaje se da je sagrađena crkva u čast sv. Marije (*ecclesia in honore sancte Marie*) u naselju Ivanić i da su u nju bile pozvane redovnice koje su darovana dobra beskorisno rasipale i bez dopuštenja otišle da bi potom na zamolbu kralja Bele i njegove žene biskup u istu crkvu doveo druge redovnice.¹⁴ Naselje već tada postoji, jer se crkva gradi u naselju (*villa*) Ivanić, a njezinu gradnju ispravno je smjestiti u vrijeme biskupovanja Stjepana II., u razdoblje prije provale Tatara, tj. prije 1242. godine.¹⁵ U istom se dokumentu navodi da se redovnicama za uzdržavanje daju sve desetine stanovnika novog naselja Ivanić (*nova villa Iwanch*), ali i prihodi od pijacovine (*tributum fori*) tjednih odnosno godišnjih sajмова naselja. Daruje im se i desetina vinograda u naselju, posjed smješten uz rijeku Čemernicu koji su koristile i njihove prethodnice (sjeveroistočno od današnjeg Kloštar Ivanića), dva domaćinstva s kmetovima te kurija i kuće uz crkvu sv. Marije.¹⁶ Prijašnjim je istraživanjima utvrđeno da je spomenuti samostan redovnica u Ivaniću prvi ženski samostan na području Zagrebačke biskupije, međutim, ostalo je otvoreno pitanje kojem su redu pripadale redovnice koje sredinom 13. stoljeća biskup dovodi u Ivanić.¹⁷

Za redovnice koje su u Ivanić dovedene prije 1246. godine može se samo nagađati kojem su redu pripadale, no 1377. godine u pismu pape Grgura XI. naslovljenog na prepozita Požeškog kaptola navodi se da se ispita spor između župnika crkve sv. Marije u Ivaniću Martina Kuzmina te opatice i zajednice sestara samostana Blažene Marije u Ivaniću, reda sv. Benedikta.¹⁸ Ostale kasnosrednjovjekovne isprave koje spominju ivaničke redovnice unijele su dodatnu konfuziju jer je 1469. navedeno da se u ivaničkom samostanu nalaze premonstrantkinje, da bi u uplati anata biskupa Osvalda Thuza 1475. bile spomenute kao cistercitkinje, što je također slučaj u pismu pape Inocenta VIII. iz 1484. godine. U oporuci već spomenutog biskupa Thuza iz 1499. godine navedeno je da su one bile cistercitkinje.¹⁹

Povlastice koje ivaničkim redovnicama daje zagrebački biskup Stjepan II. 1246. godine te koje neznatno proširuje i potvrđuje biskup Ivan I. 1288. godine, potvrđuju 1327. godine biskup Ladislav de Kobol te 1348. godine biskup Jakob iz Piacenze.²⁰

Osim što je crkva sv. Marije u Ivaniću imala funkciju samostanske crkve redovnica, iz prvog je popisa župa Zagrebačke biskupije 1334. godine vidljivo da je crkva ujedno obavljala i funkciju župne crkve. Uz nju se kao filijalna kapela navodi ona sv. Nikole u Lupoglavu, sjeverozapadno od Ivanića.²¹ Iz za sada neutvrđenih razloga župa u srednjovjekovnom Ivaniću i njezina filijalna lupoglavska kapela ne spominju se u sljedećem popisu župa 1501. godine.

Crkva sv. Marije

Crkva sv. Marije smještena je u jugozapadnom dijelu današnjeg Kloštar Ivanića na platou ovalnog oblika. Pravilno je orijentirana, sa svetištem na istoku i glavnim pročeljem na zapadu, dok se uza zid sjevernog broda, na polovini njezove dužine, izdiže zvonik (sl. 1). U potpunosti je građena opekom, a u dijelovima koji se vremenom nastanka mogu vezati uz razdoblje srednjeg vijeka vidljiva je primjena tzv. gotičkog veza.²² Na srednjovjekovnu gradnju upućuje i podnožni vijenac (sokl) visine oko jednog metra, istaknut za debljinu opeke i zaključen koso položenom opekom.

Vizitacija iz 1622. godine navodi da je crkva jednobrodna građevina koja u svetištu ima tri prozora, na južnom zidu broda četiri, dok na zapadnoj fasadi ima dva prozora. Ulazi postoje s južne i zapadne strane. Sakristija je smještena na sjevernoj strani, a suprotno na južnom zidu prizidana je prostorija za spremište. Nad lađom je oslikani tabulat, dok je jedino nad svetišnim dijelom bio zidani svod. Velika obnova nastupila je u razdoblju od 1757. do zaključno 1759. kada je crkva i posvećena, čemu svjedoči godina na zaglavnom kamenu današnjeg portala ali i vidljiva barokno-klasicistička stilska obilježja. Crkva tada dobiva boltani svod nad sva tri traveja glavnog broda, povećava se visina ziđa u svetištu te se dograđuju bočne kapele sa sjeverne (sv. Barbara) te s južne strane (sv. Tri kralja) trećeg traveja dajući tako današnjoj crkvi tlocrt latinskog križa. U toj graditeljskoj fazi uz južnu stranu dvotravejnog svetišta dograđuje se i nova sakristija nad kojom se smješta oratorij.²³ Sakristija koja se danas nalazi priljubljena uz sjevernu kapelu, odnosno uz dio sjevernog zida svetišta, recentna je prigradnja s kraja prošlog stoljeća.

Građevina koja je prethodila današnjoj dimenzijama je bila manja i niža što se dijelom očituje u zidu potkrovnog dijela, odnosno u činjenici da u tom gornjem dijelu sjeverni zid broda nije vezan uz južni zid zvonika, dok su oni u svojim temeljnim i prizemnim dijelovima povezani (sl. 2). Struktura temelja ziđa broda i zvonika sastavljena je od kamena lomljenca te svojim karakteristikama upućuje na srednjovjekovne temelje crkve u tim dijelovima.²⁴ Prilikom sanacije temelja u ljeto 1993. godine duž cijelog ziđa crkve, uključujući i zide zvonika, otučena je žbuka u visini tri metra što je rezultiralo pojavom triju, opekom zazidanih prozorskih otvora na južnom zidu broda. Najzapadnijem prozorskom otvoru moguće je vidjeti tek donji dio te time ustanoviti, prema fotografiji, blago ukošene ožbukane špalete te kamenu prozorski okvir primaknut unutrašnjoj

1. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, pogled sa sjeverozapada (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, view from northwest (photo: M. Cepetić Rogić)

2. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, tavan, pogled na zapadnu rešku između južnog zida zvonika i sjevernog zida broda (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, attic, view of the western seam between the southern belfry wall and the northern nave wall (photo: M. Cepetić Rogić)

3. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, pogled sa sjeveroistoka (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, view from northeast (photo: M. Cepetić Rogić)

4. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, prizemlje, istočni zid, izvorni ulaz (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, ground floor, eastern wall, original entrance (photo: M. Cepetić Rogić)

strukturi zida.²⁵ Istočno od njega nalaze se još dva potpuno zazidana prozorska otvora, od kojih je zapadniji naočigled većih dimenzija, tako da je vidljiv samo njegov donji dio. Prema opeci korištenoj za zazidavanje, vidljivo je da se taj otvor protezao dalje u visinu. Drugi prozorski otvor, smješten neznatno istočnije, manjih je dimenzija tako da se s obzirom na visinu objene žbuke jasno može uočiti jednostavan polukružni nadvoj izveden poprečno položenom opekam. Blisko položeni prozorski otvori različitih dimenzija upućivali bi na minimalno dvije srednjovjekovne faze gradnje crkve, a jasno upućuju na siguran zaključak da je južni zid broda korišten kao osnova za novovjekovnu nadgradnju.

Izješće konzervatorskih radova upućuje da su »zazidani gotički prozori [...] naknadno ugrađeni u prvobitnu zidnu strukturu jer vidljivo lice zida sa obrađenim fugama ne ulazi u parapet zida nego je pokriven kasnijom žbukom što svakako pokazuje veliku starost zida glavne lađe«. Ova konstatacija odgovarala bi najzapadnijem prozorskom otvoru, s obzirom na dostupne fotografije, jer je jedino iz toga otvora djelomično otklonjen kasniji zazid.

Polukružni osnovni oblik prozorske niše susreće se na području Slavonije od romanike do u 15. stoljeće, odno-

sno razdoblja stilski određenog kao kasna gotika,²⁶ što u ovom slučaju otežava određivanje konkretnije vremenske determinante nastanka manjeg, najistočnijega prozorskog okvira južnog zida kojem je vidljiv polukružni zaključak. S obzirom na pojavu dvaju, dimenzijama različitih prozorskih otvora, odnosno s obzirom na međuodnos njihova položaja na južnom zidu crkvenog broda, moguće je pretpostaviti dvije srednjovjekovne faze. Istočniji prozor, niži, prema komparativnom materijalu, mogao bi okvirno odgovarati kasnom 13. odnosno razdoblju 14. stoljeća i bio bi izvornim dijelom ziđa, dok bi s obzirom na veličinu i informacijama škrt tekst konzervatorskog izvješća dva zapadnija mogla biti produkt kasnogotičke pregradnje, moguće kraja 15., najkasnije početka 16. stoljeća.²⁷

Na zapadnom pročelju uz postojeći barokni portal tijekom konzervatorskih radova uočen je »trag zapune običnim zidom koje su nastale najvjerojatnije od izvađenih kamenih komada prvobitnog portala. Sa svake strane ulaza sačuvana je kamena zdela [!] koja je služila za blagoslovljenu vodu, a koja datira u najranije razdoblje.«²⁸

Prilikom radova na sanaciji temelja pronađen je i kamen polukružnog oblika koji viri iz sjevernoga temeljnog zida ba-

5. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, prizemlje, sjeverni zid, prozorski otvor (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, ground floor, northern wall, window opening (photo: M. Cepetić Rogić)

6. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, prvi kat, istočni zid, prozorski otvor (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, first floor, eastern wall, window opening (photo: M. Cepetić Rogić)

roknog svetišta, položen u smjeru sjever – jug. Sudeći prema dostupnoj fotografiji s radova i položaju nalaza u odnosu na crkvu, moguće je da je riječ o temeljnom dijelu prvobitnog svetišta koje je bilo kraće od današnjega. Svetište, vjerojatno poligonalnog oblika, bez svake sumnje treba povezati s jednom od dviju srednjovjekovnih faza gradnje crkve.²⁹

Nadalje, uz istočni zid prigradene barokne kapele sv. Barbare pronađeni su temelji starije građevine, široki u prosjeku 1 metar, koji se linijski u smjeru zapada nastavljaju na sjeverno pročelje zvonika. To bi trebali biti temelji starije sakristije za koju vizitacija iz prve polovine 17. stoljeća navodi da je smještena na sjevernoj strani.³⁰

Zvonik je vezan na sjeverni zid broda crkve u svom donjem dijelu i danas je najizrazitiji vidljivi spomen srednjovjekovne gradnje crkve (sl. 3). Ima sedam etaža, a ziđe mu je na vanjskom donjem dijelu raščlanjeno s po dva horizontalna niza dviju plitkih izduženih niša polukružnog zaključka – na istočnom, sjevernom i zapadnom pročelju. Istovjetni motiv moguće je uočiti na zvoniku crkve sv. Margarete u Dubravi te na zvoniku i crkvi sv. Križa u Križu. Pojava arhitektonskog motiva plitkih niša u raščlambi vanjskih zidnih ploha uočava se u zrelosrednjovjekovnoj arhitekturi šireg područja

srednje Europe.³¹ Važno je istaknuti da je donji dio zvonika dimenzijama neznatno širi od gornjeg dijela, što je dodatno naglašeno jakim profiliranim vijencem položenim nešto više od središta visine zvonika. Iznad vijenca ziđe je dodatno ojačano lezenama.

Izvorni ulaz u prizemlje zvonika nalazi se u istočnom zidu, polukružno nadvijen cjelokupnom debljinom ziđa (sl. 4). Otvor ulaza u gornjem je dijelu zaključen polukružno, no s oblikovanim pravilnim četverokutom unutar sredine polukruga.³² Na sjevernom zidu prizemlja nalazi se jednostavan, polukružno zaključen prozorski otvor, romaničko-gotičkih stilskih odlika (sl. 5). Prizemlje zvonika svođeno je križno-bačvastim svodom zidanim u opeci, no on je rezultat jedne od novovjekovnih graditeljskih faza. Polukružni prozor u prizemlju zvonika kao i arhitektonski motiv plitkih niša na fasadi oblici su koji upućuju na doba zrelosrednjovjekovnoga stilskog izraza, s još uvijek prisutnim jednostavnim romaničkim formama.

Na prvi se kat danas ulazi kroz probijeni otvor na istočnom zidu zvonika, do kojeg je, u smjeru sjevera, smještena prozorska niša u kojoj uzak otvor ponavlja oblik zaključka već spomenutoga izvornog ulaza u prizemlju zvonika (sl. 6).

7. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, treći kat, sjeveroistočni kut, razlike u zidu (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, third floor, northeast corner, differences in brickwork (photo: M. Cepetić Rogić)

Na južnom zidu nalazi se zazidani otvor što bi odgovaralo ulazu u zvonik iz prostora broda i eventualno bi moglo upućivati na mogućnost korištenja zvonika kao zbjega.³³ Nadvoj je otvora polukružan i izveden redanjem poprečno položenih opeka po kraćoj strani što podsjeća na oblikovanje zaključka otkrivenoga zazidanog prozorskog otvora na južnom zidu broda. Na drugom katu zvonika s južne strane smješten je naknadno probijen ulaz u tavanski prostor crkve što pokazuje da je zida crkve tijekom novog vijeka povišeno. Na sjevernom zidu drugog kata nalazi se manji pravokutan, recentno probijen prozorski otvor. Unutarnje zide na toj etaži, kao i na prethodnoj, izgleda konzistentno građeno, gotičkim vezom, bez uočljivih odstupanja.

Na istočnom zidu trećeg kata nalazi se prozorski otvor u obliku uskoga, izduženog, uspravno položenog pravokutnika koji je smješten u prozorsku nišu većih dimenzija. Nadvoj je drveni i, sudeći prema okolnom zidu, recentnijeg je datuma, dok bi sam otvor prema svojem obliku mogao pripadati izvornoj gradnji zvonika.³⁴ Ono što dodatno upućuje na možebitnu drugu fazu gradnje u gornjem dijelu trećeg kata zvonika jest sjeverni zid koji u svojem gornjem dijelu na istočnoj strani pomalo neurednim oblikovanjem zida upozorava na nepravilnosti u gradnji, odnosno moguće na dvije različite vremenske faze gradnje (sl. 7). Zide daljnjih etaža zvonika, iako građeno istim principom gotičkog veza, vidljivo je nemarnije zidano. Na sjevernom zidu četvrtog kata zvonika nalazi se polukružno zaključen prozorski otvor zazidan s vanjske strane. Ono što ga razlikuje od do sada uočenih polukružno zaključenih otvora jest drugačije slaganje opeka pri oblikovanju nadvoja otvora: u dosadašnjim primjerima na južnom zidu broda te na južnom zidu drugog kata zvonika opeke su bile slagane poprečnim polaganjem tako da je bila vidljiva kraća strana, dok je ovdje opeka slagana tako da se pravilno izmjenjuju njezine duže i kraće strane.

8. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, zvonik, šesti kat, istočno pročelje, kasnogotičko mrežište (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, belfry, sixth floor, east front, late Gothic tracery (photo: M. Cepetić Rogić)

9. Kloštar Ivanić, crkva sv. Marije, svetište, sjeverni zid, škropionica (foto: M. Cepetić Rogić) / Kloštar Ivanić, church of St Mary, presbytery, northern wall, stoup (photo: M. Cepetić Rogić)

Na zadnjoj etaži zvonika između ležena se na sve četiri strane nalaze polukružno zaključeni prozorski otvori s kamenim mrežištima (sl. 8). Nadvoji otvora u kojima su smještena mrežišta svojim oblikovanjem unutarnje strane poklapaju se s oblikovanjem nadvoja prozora na četvrtom katu te ih je time moguće povezati u jednu graditeljsku fazu. Mrežišta su sastavljena od dva dijela – spajanjem oblikuju tipično gotičko mrežište s perforacijom sastavljenom od dva spojena kruga u središtu, od kojih je donji širi i izduženiji te zašiljeniji u donjem dijelu. Prema oblikovanju donjeg dijela mrežišta u formu dva trolista, jasno je da je bila riječ o bifori, no središnji stupići nažalost nisu sačuvani ni na jednom od četiriju primjera. Finija izrada profilacija upućuje na stilsko razdoblje kasne gotike što bi odgovaralo razdoblju kraja 15. ili prve polovine 16. stoljeća. S obzirom na stilske karakteristike ovoj fazi pripisala bih i dio crkvene opreme – kamenu škropionicu uzidanu u sjeverni zid svetišta na kojoj su još vidljivi ostaci boje (sl. 9).³⁵

Formalno-stilska analiza zvonika upućuje na zaključak da zvonik nije izgrađen u jednoj graditeljskoj fazi nego da je

tijekom povijesti doživljavao preinake. Visina zvonika, uočeno nepravilno žiđe te formalno-stilsko smještanje bifora u kasnu gotiku, upućuju na mogućnost da posljednje tri etaže nastaju krajem 15., najkasnije početkom 16. stoljeća. Donji dio zvonika (prizemlje i tri kata) ostao je sačuvan u izvornom obliku čemu nam u prizemlju svjedoči polukružni prozorski otvor romaničko-gotičkih karakteristika na sjevernom zidu te vrlo jednostavan otvor ulaza na istočnom zidu. Tomu se može pridodati i istovjetno oblikovan zaključak prozorskog otvora na istočnom zidu prvog kata. Na to se nadovezuje jednaka gradnja opekom, gotičkim vezom, gdje se s početkom četvrtog kata u tom načinu gradnje očituje nemarnost pri oblikovanju ziđa.³⁶ Upravo je to visina gdje se na vanjskim stranama nalazi profilirani vijenac, nakon kojeg se zvonik obujmom smanjuje dobivajući tako izduženiji, profinjeniji izgled, više tipičniji za gotičko razdoblje.

Crkva sv. Marije se s obzirom na tlocrt može tipološki izjednačiti s crkvom sv. Margarete u Dubravi i crkvom sv. Križa u Križu, kao što je to predložio Z. Horvat, prije svega zbog zvonika s istovjetnim motivom izduženih niša na fasadama vezanih uz sjeverni zid lađe, jednobrodnosti i jednoapsidalnosti. Tlocrtna dispozicija, veličina objekata i vidljive strukture upućuju na stilsko razdoblje gotike koje je na području Slavonije moguće odrediti razdobljem od prve polovine 13. do početka 16. stoljeća.³⁷ U kontekstu 13. stoljeća na području srednjovjekovne Slavonije valja očekivati važnu ulogu cistercita koji djeluju iz Topuskoga gdje ih iz Clairvauxa dovodi kralj Andrija II. darujući im svoje tamošnje, dotadašnje hercegsko vlastelinstvo, a opća kretanja u razvoju crkvenog graditeljstva daju na vidjelo da se nove gotičke forme prvi put pojavljuju najčešće ili na cistercitskoj arhitekturi ili pod cistercitskim utjecajem.³⁸ Uostalom, opće je prihvaćena činjenica da se pojava gotike u današnjoj kontinentalnoj Hrvatskoj s pravom veže upravo uz cistercitski samostan u Topuskom i templarsku Goru koji prethode vremenu djelovanja Stjepana II. i hercega Kolomana, odnosno graditeljskim aktivnostima u Čazmi i na Medvedgradu kao najznačajnijim spomenicima graditeljske baštine sredine 13. stoljeća na prostoru današnjega zapadnog dijela kontinentalne Hrvatske.³⁹

Ako se vratimo na primjer crkve sv. Marije u Ivaniću, zagrebački biskup Stjepan II. pokrenuo je opsežniju graditeljsku djelatnost, a svakako mu pripadaju i zasluge za uvođenje prosjačkih redova, dominikanaca i franjevaca, na prostor biskupije. Opsežnija graditeljska djelatnost na području biskupije u tom razdoblju ujedno predstavlja i prvi značajniji val širenja gotičkog stila na prostoru srednjovjekovne Slavonije.⁴⁰ Nadalje, prvi dominikanski samostani osnovani su u Zagrebu i Čazmi u vremenu do tatarske provale (vjerojatno kasnih dvadesetih / ranih tridesetih godina 13. stoljeća), dok se najkasnije 1303. dominikanci pojavljuju i u nedalekoj Marči, istočno od Ivanića, što daje naslutiti mogućnost da su opatice koje Stjepan II. uvodi u ivanički samostan

prije tatarske provale možda bile dominikanskog reda, jer se na području širega kulturnog kruga prvi dominikanski samostani najčešće i vezuju uz biskupska središta.⁴¹ Ovim se ne prejudiciraju zaključci jer je na pitanje o pripadnosti ivaničkih »predtatarskih« redovnica gotovo nemoguće sa sigurnošću odgovoriti. Cilj je uputiti na činjenicu da se arhitektura prosjačkih redova, iako tipološki promatrano u začecima, u širem ali i užem kulturno-umjetničkom krugu pojavljuje već u drugoj četvrtini 13. stoljeća da bi prihvaćanje arhitektonskih formi (jednobrodnost, poligonalna svetišta s potpornjacima) u općem tipu crkava Zagrebačke biskupije, kako naglašavaju i drugi istraživači, bilo izrazitije prisutno od početka 14. stoljeća.⁴²

Nadalje, daljnjim istraživanjima bilo bi korisno, iako je također gotovo nemoguće s obzirom na trenutačno postojeće povijesne izvore, utvrditi kojem su redu pripadale redovnice koje biskup Stjepan II. 1246. na zahtjev kralja Bele IV. uvodi u Ivanić, na mjesto redovnica kojima je bio sagradio crkvu da bi one bez dopuštenja otišle, vjerojatno u jeku tatarske provale. Iako se njihova pripadnost redu sv. Benedikta saznaje tek 1377., tu je pripadnost moguće vidjeti koliko u benediktinkama toliko i u cistercitkinjama koje se smatraju reformiranim benediktinkama, s obzirom na to da, kao i cisterciti, slijede pravila benediktinskih regula. Međutim, vrijeme između dolaska redovnica (1246.) i njihova spomena (1377.) sa sigurnošću ne dopušta određivanje njihove pripadnosti u sredinu 13. stoljeća. Daljnja stručna istraživanja arhitekture crkve sv. Marije, uz nužna sustavna arheološka istraživanja, svakako bi pomogla odgovoriti na niz pitanja koja se javljaju pri proučavanju ivaničke povijesti razvijenog srednjovjekovlja.

Graditeljska aktivnost na užem prostoru naselja Ivanić postojala je u prvoj polovini 14. stoljeća (obnova i ojačavanje biskupskog kastruma tridesetih godina), a u tom kontekstu valja spomenuti i niz župnih crkava koje se na području biskupskih posjeda grade/pregrađuju tijekom 14. i 15. stoljeća (Križ, Dubrava, Gornji Draganec, Samarica itd.). Radionica graditelja koja bi djelovala na širem području posjeda zagrebačkih biskupa prema tome je mogla postojati i prije prve polovine 16. stoljeća kada se ivanički majstori izrijekom spominju kao graditelji na utvrđenju oko zagrebačke katedrale odnosno na biskupskom kaštelu u Sisku.⁴³ Nadalje, početkom 16. stoljeća u Ivaniću već postoji jedno veliko gradilište koje financira biskup: gradi se franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja posvećena 1508. godine.⁴⁴ Postavlja se pitanje može li omanje srednjovjekovno naselje, iako pod patronatom biskupa, u isto vrijeme imati dva, za ondašnje prilike i okolnosti velika gradilišta iz kojih bi proizašli izgledom različiti sakralni spomenici? Također, u tom su vremenu Osmanlije već prodirali na susjedno područje Moslavine pa se postavlja pitanje o tezi pojačane novogradnje sakralnih objekata u čvrstom materijalu (opeka) na području župa biskupskih posjeda u kasnom 15. i prvoj

polovini 16. stoljeća.⁴⁵ Nasuprot tomu, gradnja utvrđena oko zagrebačke katedrale, utvrđivanje središta Dubrave i Čazme, gradnja kaštela u Sisku itd., sasvim su razumljivi u kontekstu nadolazeće opasnosti. Svakako da su se sakralni objekti gradili i u prvoj polovini 16. stoljeća, no povijesne okolnosti pokazuju kako je biskup u tom razdoblju najviše snage ipak morao usmjeravati na utvrđivanje svojih posjeda, što je neslavno završilo i u konačnici dovelo do značajnog gubitka teritorija. Da je biskup uistinu želio dobro utvrditi Ivanić kako bi ga zaštitio od nadolazećih Osmanlija vjerojatno bi obnovio ivanički kastrum za koji se 1544. navodi da je u izrazito lošem stanju i da bi ga iznova trebalo izgraditi.⁴⁶

Prema svemu do sada navedenom, opravdano je predložiti dataciju prve graditeljske faze crkve sv. Marije najkasnije u 14. stoljeće, dok bi se kasnogotičke karakteristike, koje su pretpostavljeno rezultat druge srednjovjekovne faze gradnje, trebale vezati uz drugu polovinu 15. stoljeća kada su srednjovjekovna naselja, posebice središta biskupskih posjeda, na vrhuncu srednjovjekovnog razvoja što potvrđuje i tzv. popis poreza iz vremena biskupa Osvalda Thuza (1466.–1499.).⁴⁷

Zaključak

Promatrajući komparativni materijal, prije svega kroz zrelosrednjovjekovne građevine izgrađene u opeci na prostoru današnje jugozapadne Mađarske i istočne Slavonije odakle se gradnja opekam proširila na ove prostore, i imajući u vidu spomenute povijesne prilike u Ivaniću – od razdoblja 13. stoljeća do zaključno prisutnosti Osmanlija sredinom 16. stoljeća – moguće je zaključiti da bi izvorno ziđe broda, uključujući najvjerojatnije i manji prozorski otvor na južnom zidu broda, kao i donji dio samog zvonika, vezan uz sjeverni zid broda, trebalo smjestiti u razdoblje najkasnije 14. stoljeća. Iako postoje indikacije koje navode i na ranije razdoblje, pitanje konkretnije datacije svakako valja ostaviti otvorenim dok se ne provedu daljnja arheološka i konzervatorska istraživanja. S obzirom na nalaze većih prozorskih otvora na južnom zidu broda te na uočen drugačiji pristup načinu oblikovanja ziđa nakon trećeg kata zvonika, evidentno je da je postojala još jedna srednjovjekovna graditeljska faza, vjerojatno u drugoj polovini 15. stoljeća, koja je obuhvatila nadgradnju zvonika i ugradnju novih, dimenzijama većih prozorskih otvora u prvobitnu strukturu južnog ziđa crkvenog broda.

S obzirom na to da je formalno-stilska analiza spomenika rađena na osnovi nekoliko dostupnih fotografija ziđa broda snimljenih prilikom radova u temeljnoj zoni crkve te na temelju i danas vidljivih srednjovjekovnih dijelova zvonika, zaključci su izvedeni s obzirom na sav trenutačno dostupan materijal. Crkva sv. Marije unutar ziđa broda nedvojbeno krije još neotkrivenih struktura koje bi pomogle preciznijoj

dataciji srednjovjekovnih graditeljskih faza. Na budućim je istraživanjima da i suvremenijim metodama utvrde preciznije vremenske odrednice pojedinih dijelova crkve i njihovih gradnji, odnosno pregradnji.⁴⁸

BILJEŠKE

1 *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. II, (prir.) Tadija Smičiklas et al., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1904., 42–43.

2 Podjela velikog posjeda (Dubrava) na manje upravne jedinice (Dubrava, Ivanić, Čazma) uklapa se u vremenski kontekst u kojem se na slavonskom području počinju formirati manje upravne jedinice, županati, tako da je novoizdvojene prostorne jedinice velikog posjeda, Ivanić i Čazmu, ali i Dubravu, moguće promatrati upravo u tom svjetlu s obzirom na to da se tijekom 13. odnosno 14. stoljeća u izvorima u tom smislu i navode (CD VI, 625: *comitatu nostro de Iwanchi*; CD VI, 652: *comitatus noster Chasmensis*; CD VIII, 245: *comitatus de Dombro*). Dodatno vidjeti: MAJA CEPETIĆ, *Granice srednjovjekovnih biskupskih posjeda Dubrave, Ivanića i Čazme*, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, 40 (2013.), 217–234. Autorica kroz rad donosi i referentnu literaturu za tu temu.

3 IVO GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi Liber, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995., 439. TOMISLAV RAUKAR, *Arpadovići i Anžuvinci na hrvatskom prijestolju*, u: *Povijest Hrvata: srednji vijek*, (ur.) Franjo Šanjek, Školska knjiga, Zagreb, 2003., 204 – spominje da je 18 biskupskih posjeda, spomenutih 1201., imalo 23 000 hektara površine. NEVEN BUDAČ, TOMISLAV RAUKAR, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 185.

4 Opširnije vidjeti: MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL, *Prozopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225.–1247.)*, u: *Zbornik Nikše Stančića*, (ur.) Iskra Iveljić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, *Od sjek za povijest*, Zagreb, 2011., 55–64; VJEKOSLAV ŠTRK, *Zagrebački biskup Stjepan II.*, *Zbornik Moslavine*, 13 (2012.), 41–42, s osvrtom na bilj. 2–5.

5 TOMA ARHIDAKON, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, (prir.) Olga Perić, Mirjana Matijević-Sokol, Književni krug, Split, 2003., 257; MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL (bilj. 4), 58; NEVEN BUDAČ, *Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhidakona*, u: *Toma Arhidakon i njegovo doba*, (ur.) Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić, Književni krug, Split, 2004., 153–158; VLADIMIR P. GOSS, *Stjepan II and Herceg Koloman and the Beginnings of the Gothic in Croatia*, *Hortus artium medievalium*, 13 (2007.), 211–224; VLADIMIR P. GOSS, *Četiri stoljeća europske umjetnosti 800. – 1200. Pogled s jugoistoka*, *Golden Marketing – Tehnička knjiga*, Zagreb, 2010., 209.

6 Problematikom vezanom uz mjesto školovanja Stjepana II. u Francuskoj, odnosno u Parizu, na Sorbonnei, što je postala prihvaćena činjenica u dosadašnjoj historiografiji, detaljno se bavila MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL (bilj. 4), 57–62. Kao konačan zaključak, izneseno je da se Stjepan II. mogao školovati i u Francuskoj, ali i u Bologni, no bez konkretnog dokaza sve može ostati samo na pretpostavci.

7 Ivan Arhidakon Gorički u *Statutima Zagrebačkog kaptola* uz to što ga naziva plemenitom, uzvišenom, slavnom osobom (*sollemnis homo*), spominje ga i kao velikog graditelja crkava. Dodatno: ANĐELA HORVAT, *Pogled na značenje Čazme i čazmanskog kraja u minulim vjekovima*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, XII/4 (1963.), 100; VLADIMIR P. GOSS (bilj. 5, 2010.), 209; MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL (bilj. 4), 56.

8 MILAN KRUHEK, *Ivanić-Grad, prošlost i baština*, u: *Ivanić-Grad, prošlost i baština*, (ur.) Berislav Kezele et al., Narodno sveučilište, Ivanić-Grad, 1978., 10–11; PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Ivaniću*, 2. ponovljeno izdanje, Franjevački samostan, Kloštar Ivanić, 2008., 12; MAJA CEPETIĆ, *Srednjovjekovni Ivanić – razvoj i prostorna organizacija naselja*,

Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 33 (2015.), 21–48.

9 CD VI, 625.

10 CD IV, 308. Gradnjom župne crkve za vrijeme Stjepana II. naselje dobiva još jednu srednjovjekovnu prostornu odrednicu, a njezin smještaj na rubnom dijelu naselja uobičajen je kod naselja razvijenoga srednjeg vijeka na području današnje sjeverozapadne Hrvatske.

11 RUDOLF HORVAT, *Ivanić-Grad, spomenica izdana uz otkriće spomen-ploče Đuri Stjepanu Deželiću*, Odbor za otkriće spomenploče Đ. S. Deželiću, Ivanić-Grad, 1931.; MILAN KRUHEK (bilj. 8), 5–69; PAŠKAL CVEKAN (bilj. 8); ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Župa Ivanić-Grad*, Glas Koncila, Zagreb, 2007.

12 ZORISLAV HORVAT, *Nove spoznaje o župnim crkvama u Kloštar Ivaniću, Križu i Dubravi*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 22–23 (1996.–1997.), 95–110.

13 *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, 2. dopunjeno izdanje, (ur.) Goran Jakovljević et al., Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, Bjelovar, 1997., 88 (br. 219). *Izvjeshće o konzervatorskim istraživanjima prizemne zone obodnog zida. Crkva sv. Marije Kloštar Ivanić*, Conex poduzeće za projektiranje i građevinarstvo, Zagreb, 1993. (dalje: *Izvjeshće*). Zahvaljujem Konzervatorskom odjelu u Zagrebu, odnosno Vandi Karačić, na ustupljenom izvješću o konzervatorskim istraživanjima prizemne zone obodnog zida.

14 CD IV, 308–309.

15 Na razdoblje gradnje crkve upućuje već VJEKOSLAV KLAJIĆ, *Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1880., 103, a to prihvaćaju i kasniji istraživači.

16 Prostorni smještaj posjeda detaljnije je analiziran u: MAJA CEPETIĆ, *Kulturni krajolik – metode istraživanja i primijene rezultata*, u: *Razvoj i okoliš – perspektive održivosti*, (ur.) Branka Galić, Krešimir Žažar, FF Press, Zagreb, 2013., 252–253. Za detaljniju prostornu analizu srednjovjekovnog naselja vidjeti: MAJA CEPETIĆ (bilj. 8).

17 PAŠKAL CVEKAN (bilj. 8), 20–21, na osnovi pisma upućenog papi Grguru XI. 1377. formira tezu da novopridošle redovnice pripadaju redu benediktinki; RUDOLF HORVAT (bilj. 11), 9–10, upućuje na to da su prve redovnice vjerojatno bile benediktinke nakon kojih dolaze redovnice premonstrantskog reda. NADA KLAJIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., 281, kao i NEVEN BUDAČ, TOMISLAV RAUKAR (bilj. 3), 185, te ANDRIJA LUKINOVIĆ (bilj. 11), 16–21, navode cistercitski red imajući u vidu kasnije dokumente koji izrijeком spominju cistercitkinje. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. 3, Benediktinski priorat – TKON, Split, 1965., 206, 243, opatice u Ivaniću navodi kao cistercitkinje te dodaje da to nije jedina zamjena cistercitkinja benediktinkama u korespondenciji pape i dijecezanskih biskupa. BEATRIX F. ROMHÁNYI, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon [Monasteries and Collegiate Chapters in Medieval Hungary]*, CD izdanje, Arcanum, Budapest, 2008., navodi pripadnost samostana ženskom premonstrantskom redu, kojem su možda prethodile dominikanke. S obzirom na u povijesnim izvorima spomenute benediktinke, upućuje i na tu mogućnost. U daljnjem navođenju podataka samostan cistercitkinja izjednačava sa samostanom kojeg 1508. preuzimaju franjevci, no u stvarnosti je riječ o dva različita samostana vezana uz dvije različite crkve (Sv. Marija, Sv. Ivan Krstitelj). MAJA CEPETIĆ, *Biskupski posjedi Dubrava, Ivanić i Čazma u 12. i 13. stoljeću: teritorijalna organizacija, naselja, spomenici*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2015., 186–194; MAJA CEPETIĆ (bilj. 8), zalaže se za red cistercitkinja.

18 CD XV, 265. Redovnice se u istovjetnom obliku spominju još jednom, 1450. godine, u ispravi pape Nikole V. Vidjeti: ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, sv. 7, Kršćanska sadašnjost, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2004., 169. Treba imati na umu da cisterciti kao crkveni red nastaju na benediktinskim regulama pri čemu se cistercitkinje smatraju posebnom granom reformiranih benediktinki te bi se prema tome spomen redovnica reda sv. Benedikta (1377., 1450.) mogao promatrati i kao spomen redovnica cistercitskog reda. Samostan se spominje i u ispravi kralja Sigismunda 1391. godine (CD XVII, 407).

Spominju se i između 1332. i 1337. u popisima papinske desetine (CD X, 44, 46, 49, 50, 53, 56).

19 Za detaljniju interpretaciju isprave iz 1469., smještene u Tajnom vatikanskom arhivu (Reg. suppl. 646, fol. 43v–44r), još neobjavljene, vidjeti: ANDRIJA LUKINOVIĆ (bilj. 11), 16–17. *Monumenta Croatica Vaticana. Camera Apostolica*, sv. 2, (prir.) Josip Barbarić, Jozo Ivanović et al., Zagreb–Rim, 2001., 451 (1475. godina). Pismo pape Inocenta VII. iz 1484. nije objavljeno, no poznato je iz istraživanja: STJEPAN RAZUM, *Osualdo Thuz de Stentlaszlo, vescovo di Zagabria 1466–1499*, doktorska disertacija, Rim, 1995., 709. *Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba pri stolnicu Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, sv. 2, (prir.) Ivan K. Tkalečić, Brzotiskom K. Albrehta, Zagreb, 1894., 519: *moniales in claustru beate Marie virginis ibidem in Iwanich, que fuerunt ordinis Cisterciensis*. Ako je ispravno zaključiti na osnovi sačuvanih pisanih izvora, cistercitkinje napuštaju ivanički samostan krajem 15., najkasnije početkom 16. stoljeća, vjerojatno potaknute osmanskim prodorima koji se od toga vremena intenziviraju na ovim prostorima.

20 Za opsežniju interpretaciju navedenih izvora vidjeti: JOSIP BARBARIĆ, *Diplomatički i ostali pisani izvori za povijest Ivanića i njegova kraja (1246–1808)*, u: 900 godina Ivanića, (ur.) Božo Rudež, Kloštar Ivanić–Ivanić-Grad–Križ, 1994., 183–184.

21 JOSIP BUTURAC, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine, 59 (1984.), 95. Župnik crkve u Ivaniću također se navodi u popisima papinske desetine između 1332. i 1337. (CD X, 44, 46, 48, 49, 50, 52, 55).

22 Gradnja u opeci kao gradnja u čvrstom, trajnijem materijalu, karakteristična je na prostorima gdje postoji nedostatak kamena kao trajnijega građevnog materijala. Tehniku gradnje gotičkog veza karakterizira nazmjenično postavljanje dužeg odnosno kraćeg dijela opeke pri zidanju. ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 97, upućuje da vanjski plašt zida ivaničke crkve nije bio predviđen za žbukanje jer su između opeka jasno vidljive fuge. Najbliži i najstariji komparativni primjer zida, sigurne datacije, jest crkva sv. Marije Magdalene u Čazmi datirana u drugu četvrtinu 13. stoljeća. To upućuje na činjenicu da je zidanje opekama, gotičkim vezom, prisutno na ovom području od prve polovine 13. stoljeća. Uzimajući u obzir i zapažanja ostalih autora, takav se način zidanja na području srednjovjekovne Slavonije javlja u širokom razdoblju od prve polovine 13. do početka 16. stoljeća, a zbog varijacija koje se pojavljuju u njihovoj veličini ne mogu se uvijek uzeti kao valjan argument za dataciju, jer i primjer čazmanske crkve pokazuje mnoštvo različitih veličina opeka korištenih pri gradnji čak i istih prostornih jedinica crkve. Vidjeti: ZORISLAV HORVAT, *Opeka u arhitekturi srednjeg vijeka kontinentalne Hrvatske*, Arhitektura, 113–114 (1972.), 11–16. Usp. ZORISLAV HORVAT, *Dominikanska crkva u Čazmi*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 2 (1980.), 5–10.

23 PAŠKAL CVEKAN (bilj. 8), 96, 99, 101; STJEPAN KOŽUL, *Sakralna umjetnost bjelovarskoga kraja*, Prometej, Zagreb, 1999., 81–82. Pretpostavljeni tlocrt srednjovjekovne crkve vidjeti u: ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 96.

24 Fotografije spoja zvonika i sjevernog zida crkve, iako postoje, vrlo su mutne, tako da je podatak preuzet iz: ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 97, odnosno iz *Izvjeshća* (bilj. 13).

25 Prema opeci zida, formata 6,5 × 12–13 × 27–28 cm, širina donjeg dijela prozorskog otvora s vanjske strane iznosila bi oko 90–100 cm. Dimenzije opeke preuzete iz: ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 97. Nažalost, zbog autorskih prava na fotografije radova na crkvi sv. Marije u Kloštar Ivaniću koje posjeduje Hrvatski restauratorski zavod, one nisu mogle biti objavljene. Moguće ih je pogledati u fototeci HRZ-a: broj dosjea 1234, br. negativna I 61378N, I 61390 N, I 61391N.

26 DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, Zagreb, 1986., 45.

27 Tijekom istraživanja crkve u Kneževim vinogradima, koja je do tada bila određena kao gotička građevina s obzirom na poligonalno svetište, na zidu ranijega, romaničkog broda pronađeni su prozorski otvori koji imaju polukružne nadvoje rađene na način kao što su oni na južnom zidu broda u Ivaniću – poprečnim polaganjem opeke po kraćoj strani

(ZOLTÁN G. HORVÁTH, BÉLA GONDOS, *Somogy, Tolna és Baranya középkori templomai a teljesség igényével*, Romanika Kiadó, Budapest, 2004., 241–243). Prema novim nalazima, datacija broda crkve pomaknuta je u 13. stoljeće što je u određenoj mjeri indikativno i za južno zide broda ivaničke crkve, sudeći prema oblikovanju nadvoja prozorskih otvora. Na informacijama o recentnijim istraživanjima u Kneževim vinogradima zahvaljujem kolegici Ivi Papić iz Konzervatorskog odjela u Osijeku. Identičan polukružan oblik zaključka prozorskih otvora nalazi se i na danas luteranskoj crkvi u Bakonyszentlászló, sjeverno od Veszpréma, datiranoj u 13. stoljeće (ZOLTÁN G. HORVÁTH, BÉLA GONDOS, *Balatontól a Bakonyig. Veszprém megye középkori templomai*, Romanika Kiadó, Budapest, 2005., 278–281). Ipak, taj oblik prozora uočavamo i na apside crkve sv. Mihovila u Cerni datiranoj u 15. stoljeće (DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 26), 96–97), pa sa zaključcima treba biti oprezan. Na potencijalnu kasnogotičku fazu ivaničke crkve upućuju nalazi šprljaka gotičkih prozora prilikom sanacije temelja u zidu prigrađene barokne kapele Triju kraljeva. Detaljni podaci o njihovu izgledu u *Izvjesciu* (bilj. 13) izostali su. ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 99–100, 108–110, datirao je kompletnu gradnju srednjovjekovne crkve u tridesete godine 16. stoljeća, što nije u potpunosti opravdano.

28 *Izvjescie* (bilj. 13), 8. »Kamene zdele« ne nalaze se na fasadi, nego se dvije nalaze uzidane u stubove pjevališta, no izvedbom se čine recentnijeg datuma. Starija škropionica uzidana je u sjeverni zid svetišta.

29 *Izvjescie* (bilj. 13), 7, upućuje na mogućnost da je riječ o temelju kontrafora. Takva mogućnost vrlo je vjerojatna s obzirom na to da su poligonalna svetišta poduprta kontraforima prisutna na crkvi sv. Margarete u Dubravi (vidljivo prema planu iz prve polovine 16. stoljeća), odnosno na crkvi sv. Križa u Križu, koje je ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 95–96, uz crkvu sv. Marije u Ivaniću, tipološki odredio kao istu lokalnu skupinu crkava. Također, poznato je da se jednobrodne crkve poligonalnog svetišta poduprte kontraforima šire na prostoru Zagrebačke biskupije dolaskom dominikanaca i franjevac, dok njihova gradnja kulminira u 14. stoljeću i nastavlja se sve u 15. stoljeće. DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 26), 30–31; KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Crkva sv. Križa u Križevcima*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 12–13 (1988.–1989.), 145. Plan Dubrave iz 16. stoljeća na kojem je prikazana crkva sv. Margarete sa svetištem (danas nepostojećim) donosi LJUDEVIT ŠUSTEK, *Dubrava u povijesti i njena okolina*, Zagreb, 1929., 29. Zbog autorskih prava na fotografije radova na crkvi sv. Marije u Kloštar Ivaniću koje posjeduje Hrvatski restauratorski zavod, one nisu mogle biti objavljene. Fotografiju spomenutog nalaza temeljnog dijela svetišta moguće je vidjeti u fototeci HRZ-a: broj dosjea 1234, br. negativna I 61386N.

30 *Izvjescie* (bilj. 13), 7. ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 97, sakristiju vezuje uz srednjovjekovnu (gotičku) fazu gradnje.

31 Npr. tornjevi crkve Notre-Dame, Jumièges (Normandija), sredina 11. stoljeća; tornjevi Saint-Étiennea, Caen (Normandija), 11. stoljeće; crkveni toranj od opeke rastvoren plitkim izduženim nišama, Basilica dei Santi Maria e Donato, Murano (Venecija), oko 1140. godine; donji registri apside katedrale u Wormsu (rajnsko područje), 12. stoljeće. Na prostoru Ugarskog Kraljevstva ističu se primjeri: kapela sv. Margarete, Šivetice, Slovačka, sredina 13. stoljeća, cijeli zidni plašt raščlanjen je nizom plitkih niša; crkva sv. Marije, Cíkó, Mađarska, 13. stoljeće, zide istočnog zabata broda ima motiv plitkih, polukružno zaključenih niša visine proporcionalne segmentima visine dvostrešnog krova. Ovaj tip raščlambe fasade spominje VLADIMIR GVOZDANOVIĆ, *Vrijednosti romaničke arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj i kapela sv. Marije u Bapskoj*, Arhitektura, 106 (1970.), 65, u kontekstu crkve sv. Križa u Križu, navodeći ivaničku crkvu kao potencijalni uzor za krišku, pri čemu se ivanička crkva sv. Marije može uzeti i kao uzor za dubravsku župnu crkvu sv. Margarete.

32 Ovakav oblik zaključka otvora nalazi se samo na zapadnom zvoniku (prozorski otvor prvog kata) crkve sv. Marije u Dragancu, nedaleko od Čazme, no prema vidljivom srednjovjekovnom sloju građevinu nije moguće preciznije datirati nego u široko doba razvijenog (zrelog), odnosno kasnoga srednjeg vijeka. Za detaljniju analizu vidjeti: MAJA CEPETIĆ (bilj. 17), 358–364.

33 ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 106–107, upućuje na funkciju zvonika kao branič-kule. Tragove otora koje spominje autor ne mogu se uočiti.

Iako spomenutu funkciju branič-kule treba uzeti kao mogućnost koju autor navodi za sva tri zvonika župnih crkava (Dubrava, Kloštar i Križ), otvori zvonika nisu bili prilagođeni obrambenoj namjeni, stoga valja istaknuti da je prostor zvonika mogao prije imati funkciju promatračnice ili zbjega nego branič-kule.

34 Takav oblik izduženoga prozorskog otvora, bez naglašenog okvira, tipičan je za srednjovjekovne crkvene tornjeve. Proučavajući komparativni materijal, nalazimo ga na npr. tornjevima crkava u Jaku (južni toranj, 12. stoljeće), Somogyvámosu (13. stoljeće) i Regölyu (Somolyipuszta, rano 14. stoljeće). Na prostorno bliskom području nalaze se i na južnom tornju crkve sv. Marije Magdalene u Čazmi, na tornju sv. Križa u Križu te na tornju crkve sv. Margarete u Dubravi.

35 Škropionicu sličnoga formalnog izraza uočila sam i u crkvi sv. Marije Magdalene u Čazmi, uzidanu u južni nosač pjevališta. »Kamene zdele« koje spominje *Izvjescie* (bilj. 13), 8, prema formalnim karakteristikama recentnija su kopija škropionice uzidane u sjeverni zid svetišta. Vidjeti bilj. 28.

36 Usp. ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 97–98, zaključuje da je zvonik izgrađen u jednoj fazi, ne pridajući pozornost njegovu prizemlju i očitim zrelosrednjovjekovnim karakteristikama. Izgradnju smješta u dvadesete odnosno tridesete godine 16. stoljeća što bi prema formalno-stilskoj analizi odgovaralo samo gornjem dijelu zvonika.

37 DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 26), 14. ANĐELA HORVAT, *O spomenicima kulture moslavačkog Križa i okolice*, Kaj, IV–V (1984.), 171, i DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 26), 34–35, vezuju pojavu tornja uz bočni zid broda sa stilskim razdobljem gotike.

38 Izvrstan primjer cistercitskog utjecaja može se vidjeti u arhitekturi čazmanske crkve sv. Marije Magdalene kao primjera ranopropovedničke sakralne gradnje, posebice u istočnom dijelu gdje se slijede principi cistercitske arhitekture (pravokutno svetište otvoreno velikom rozetom, transept, korištenje mjere kraljevske/pariške stope). Dodatno: ANĐELA HORVAT, *O crkvi sv. Marije Magdalene u Čazmi*, u: Čazma u prošlosti i danas 1226–1276, (ur.) Hrvoje Tartalja et al., Čazma, 1979., 146–147; ZORISLAV HORVAT (bilj. 22, 1980.), 9; DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Dominikanci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: Dominikanci u Hrvatskoj, katalog izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2011., 45; MAJA CEPETIĆ ROGIĆ, *Čazma do 1250. godine: od posjeda do pomoćnog središta Zagrebačke biskupije*, katalog izložbe, Centar za kulturu, Gradski muzej Čazma, Čazma, 2016., 24–33.

39 DRAGO MILETIĆ, *Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 22–23 (1996.–1997.), 148; VLADIMIR P. GOSS, VJEKOSLAV JUKIĆ, *Medvedgrad – Ośca – Spiš. Some Stylistic Considerations*, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, 34 (2007.), 296, 298.

40 LELJA DOBRONIĆ, *Biskup Stjepan II.*, u: Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 43; NEVEN BUDAK (bilj. 5), 156; VJEKOSLAV ŠTRK (bilj. 4), 43. Dodatno vidjeti bilj. 7.

41 Dominikanski samostani nakon 1242. godine osnivaju se i u Virovici (1242.), Požezi (do 1303.) i Gorjanu (1323.). DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 38), 34. S obzirom na to da je ivanički samostan bio prvi ženski samostan na prostoru Zagrebačke biskupije utemeljen na inicijativu samog biskupa, rješenje treba tražiti i u povijesnom kontekstu šireg područja Ugarskog Kraljevstva gdje se prvi samostan dominikanski osniva u Veszprému (1240.), također biskupskom središtu, na inicijativu vesprenskog biskupa Bertlana. Prvi dominikanski samostan na području Kraljevstva osnovan je u Székesfehérváru (1221.) gdje se tridesetak godina kasnije također pojavljuje samostan ženskog reda (1276.). BEATRIX F. ROMHÁNYI (bilj. 17), u jedinici vezanoj u ivanički samostan, također navodi mogućnost dominikanski.

42 DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 26), 30–31; KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 29), 145; DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (bilj. 38), 45. Dodatno: DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Umjetnost kasnog srednjeg vijeka*, u: Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094.–1994., Muzejsko-galerijski centar, Institut za povijest umjetnosti, Zagrebačka nadbiskupija, Zagreb, 1994., 136, 144. Poligonalni zaključci svetišta u užem kulturno-umjetničkom krugu pojavljuju se na važnijim slavonskim spomenicima od sredine 13. stoljeća (kapela sv. Filipa i Jakova, svetište zagrebačke (Timotejeve) katedrale).

43 CD X, 257 (1336. godina): *castrum nostrum nouum in Iwangh*; CD X, 357 (1337. godina): *castro nostro novo de Iwangh*. Srednjovjekovna sakralna baština na prostoru biskupskih posjeda Dubrave, Ivanića i Čazme detaljno je obrađena u okviru doktorske disertacije: MAJA CEPETIĆ (bilj. 17), 109–453. Usp. ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 110. Autor donosi i popis spomenutih majstora graditelja iz Ivanića.

44 Detaljnije o gradnji franjevačke crkve sv. Ivana Krstitelja i njezinim stilskim karakteristikama vidjeti u: BIANDA MATICA, *Samostanski kompleks sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću*, u: 900 godina Ivanića, (ur.) Božo Rudež, Kloštar Ivanić–Ivanić–Grad–Križ, 1994., 102–107; KRASANKA MAJER, *Prilog poznavanju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću*, Peristil, 49 (2006.), 66–67; PAŠKAL CVEKAN (bilj. 8), 65–68.

45 ZORISLAV HORVAT (bilj. 12), 98–110; ZORISLAV HORVAT, *Zvornik crkve sv. Stjepana u Novom Štefanju*, Bulletin JAZU, 1 (47) (1979.), 39–46. O Osmanlijama u Moslavini: SILVIJA PISK, *Osmanlije i Moslavina. Prilog povijesti osmanlijskog osvajanja moslavačkog kraja*, u: Referati sa IV. Međunarodnog Turkolološkog Simpozijuma Jugoistočne Evrope, (ur.) Nimetullah Hazaf, Bal-Tam, Prizren, 2011., 91–98.

46 O ivanićkom kastrumu u tom vremenu detaljnije piše PAŠKAL CVEKAN (bilj. 8), 27.

47 JOSIP ADAMČEK, *Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava u srednjem vijeku*, u: Čazma u prošlosti i danas 1226–1276, (ur.) Hrvoje Tartalja et al., Čazma, 1979., 88–90, 96–111.

48 Tema ovog priloga bila je i glavna tema predavanja održanog 15. siječnja 2014. u okviru ciklusa predavanja Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske *Umjetnička baština u fokusu mladih znanstvenika*.

REFERENCES

- JOSIP ADAMČEK, *Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava u srednjem vijeku*, in: Čazma u prošlosti i danas 1226–1276, (ed.) Hrvoje Tartalja et al., Čazma, 1979, 88–112.
- JOSIP BARBARIĆ, *Diplomatički i ostali pisani izvori za povijest Ivanića i njegova kraja (1246–1808)*, in: 900 godina Ivanića, (ed.) Božo Rudež, Kloštar Ivanić–Ivanić–Grad–Križ, 1994, 180–237.
- NEVEN BUDAK, *Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhiđakona*, in: Toma Arhiđakon i njegovo doba, (ed.) Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić, Književni krug, Split, 2004, 153–158.
- NEVEN BUDAK, TOMISLAV RAUKAR, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- JOSIP BUTURAC, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine, 59 (1984), 43–107.
- MAJA CEPETIĆ, *Kulturni krajolik – metode istraživanja i primijene rezultata*, in: Razvoj i okoliš – perspektive održivosti, (ed.) Branka Galić, Krešimir Žažar, FF Press, Zagreb, 2013, 247–256.
- MAJA CEPETIĆ, *Granice srednjovjekovnih biskupskih posjeda Dubrave, Ivanića i Čazme*, Starohrvatska prosvjeta, Series III, 40 (2013), 217–234.
- MAJA CEPETIĆ, *Biskupski posjedi Dubrava, Ivanić i Čazma u 12. i 13. stoljeću: teritorijalna organizacija, naselja, spomenici*, PhD Thesis, Filozofski fakultet, Zagreb, 2015.
- MAJA CEPETIĆ, *Srednjovjekovni Ivanić – razvoj i prostorna organizacija naselja*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 33 (2015), 21–48.
- MAJA CEPETIĆ ROGIĆ, *Čazma do 1250. godine: od posjeda do pomoćnog središta Zagrebačke biskupije*, exhibition catalogue, Centar za kulturu, Gradski muzej Čazma, Čazma, 2016.
- PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Ivaniću*, 2nd ed., Franjevački samostan, Kloštar Ivanić, 2008.
- Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Vol. II, IV, VI, VIII, X, XV, XVII, (ed.) Tadija Smičiklas et al., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1904–1981.
- LELJA DOBRONIĆ, *Biskup Stjepan II.*, in: Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Školska knjiga, Zagreb, 1995, 43–45.
- IVO GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi Liber, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.
- VLADIMIR P. GOSS, *Stjepan II and Herceg Koloman and the Beginnings of the Gothic in Croatia*, Hortus artium medievalium, 13 (2007), 211–224.
- VLADIMIR P. GOSS, *Četiri stoljeća europske umjetnosti 800. – 1200. Pogled s jugoistoka*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2010.
- VLADIMIR P. GOSS, VJEKOSLAV JUKIĆ, *Medvedgrad – Ōsca – Spīš. Some Stylistic Considerations*, Starohrvatska prosvjeta, Series III, 34 (2007), 295–326.
- VLADIMIR GVOZDANOVIĆ, *Vrijednosti romaničke arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj i kapela sv. Marije u Bapskoj*, Arhitektura, 106 (1970), 64–68.
- ANĐELA HORVAT, *Pogled na značenje Čazme i čazmanskog kraja u minulim vjekovima*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XII/4 (1963), 99–109.
- ANĐELA HORVAT, *O crkvi sv. Marije Magdalene u Čazmi*, in: Čazma u prošlosti i danas 1226–1276, (ed.) Hrvoje Tartalja et al., Čazma, 1979, 137–152.
- ANĐELA HORVAT, *O spomenicima kulture moslavačkog Križa i okolice*, Kaj, IV–V (1984), 163–180.
- RUDOLF HORVAT, *Spomenica izdana uz otkriće spomenploče Đuri Stjepanu Deželiću*, Odbor za otkriće spomenploče Đ. S. Deželiću, Ivanić–Grad, 1931.
- ZORISLAV HORVAT, *Opeka u arhitekturi srednjeg vijeka kontinentalne Hrvatske*, Arhitektura, 113–114 (1972), 11–16.
- ZORISLAV HORVAT, *Zvornik crkve sv. Stjepana u Novom Štefanju*, Bulletin JAZU, 1 (47) (1979), 39–51.
- ZORISLAV HORVAT, *Dominikanska crkva u Čazmi*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 2 (1980), 5–18.
- ZORISLAV HORVAT, *Nove spoznaje o župnim crkvama u Kloštar Ivaniću, Križu i Dubravi*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 22–23 (1996–1997), 95–110.
- ZOLTÁN G. HORVÁTH, BÉLA GONDOS, *Somogy, Tolna és Baranya középkori templomai a teljesség igényével*, Romanika Kiadó, Budapest, 2004.
- ZOLTÁN G. HORVÁTH, BÉLA GONDOS, *Balatontól a Bakonyig. Veszprém megye középkori templomai*, Romanika Kiadó, Budapest, 2005.
- KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Crkva sv. Križa u Križevcima*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 12–13 (1988–1989), 139–157.
- Izviješće o konzervatorskim istraživanjima prizemne zone obodnog zida. Crkva sv. Marije Kloštar Ivanić*, Conex poduzeće za projektiranje i građevinarstvo, Zagreb, 1993.
- NADA KLAJČIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.
- VJEKOSLAV KLAJČIĆ, *Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1880.
- STJEPAN KOŽUL, *Sakralna umjetnost bjelovarskoga kraja*, Prometej, Zagreb, 1999.
- MILAN KRUHEK, *Ivanić–Grad, prošlost i baština*, in: Ivanić–Grad, prošlost i baština, (ed.) Berislav Kezele et al., Narodno sveučilište, Ivanić–Grad, 1978, 5–68.
- ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, Vol. 7, Kršćanska sadašnjost, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2004.
- ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Župa Ivanić–Grad*, Glas Koncila, Zagreb, 2007.
- KRASANKA MAJER, *Prilog poznavanju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću*, Peristil, 49 (2006), 65–76.
- BIANDA MATICA, *Samostanski kompleks sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću*, in: 900 godina Ivanića, (ed.) Božo Rudež, Kloštar Ivanić–Ivanić–Grad–Križ, 1994, 102–112.

- MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL, *Prozopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225.–1247.)*, in: Zbornik Nikše Stančića, (ed.) Iskra Iveljić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, Zagreb, 2011, 55–64.
- DRAGO MILETIĆ, *Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori*, Godišnjak zašтите spomenika kulture Hrvatske, 22–23 (1996–1997), 127–151.
- Monumenta Croatica Vaticana. Camera Apostolica*, Vol. 2, (ed.) Josip Barbarić, Jozo Ivanović et al., Zagreb–Rim, 2001.
- IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, Vol. 3, Benediktinski priorat – TKON, Split, 1965.
- SILVIJA PISK, *Osmanlije i Moslavina. Prilog povijesti osmanlijskog osvajanja moslavačkog kraja*, in: Referati sa IV. Međunarodnog Turko-loškog Simpozijuma Jugoistočne Evrope, (ed.) Nimetullah Hazif, Bal-Tam, Prizren, 2011, 91–98.
- Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, Vol. 2, (ed.) Ivan K. Tkalčić, Brzotiskom K. Albrechta, Zagreb, 1894.
- TOMISLAV RAUKAR, *Arpadovići i Anžuvinci na hrvatskom prijestolju*, in: Povijest Hrvata: srednji vijek, (ed.) Franjo Šanjek, Školska knjiga, Zagreb, 2003, 185–231.
- STJEPAN RAZUM, *Osualdo Thuz de Stentlaszlo, vescovo di Zagabria 1466–1499*, PhD Thesis, Rim, 1995.
- Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, 2nd revised ed., (ed.) Goran Jakovljević et al., Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, Bjelovar, 1997.
- BEATRIX F. ROMHÁNYI, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon [Monasteries and Collegiate Chapters in Medieval Hungary]*, CD ed., Arcanum, Budapest, 2008.
- VJEKOSLAV ŠTRK, *Zagrebački biskup Stjepan II.*, Zbornik Moslavine, 13 (2012), 41–53.
- LJUDEVIT ŠUSTEK, *Dubrava u povijesti i njena okolina*, Zagreb, 1929.
- TOMA ARHIĐAKON, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, (ed.) Olga Perić, Mirjana Matijević-Sokol, Književni krug, Split, 2003.
- DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, Zagreb, 1986.
- DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Umjetnost kasnog srednjeg vijeka*, in: Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094.–1994., Muzejsko-galerijski centar, Institut za povijest umjetnosti, Zagrebačka nadbiskupija, Zagreb, 1994, 133–172.
- DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Dominikanci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, in: Dominikanci u Hrvatskoj, exhibition catalogue, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 2011, 32–49.

Summary

Maja Cepetić Rogić

New Contributions to the History of Construction of the Church of St Mary in Kloštar Ivanić during the Middle Ages

Besides the episcopal settlement of Ivanec, first documented in 1246, the charter of Bishop Stephen II mentions the church of St Mary built by the same bishop, also responsible for the arrival of nuns. The criteria for dating and determining the possible building phases of the church of St Mary, used both as monastic and parish church of Ivanec, have been determined by means of formal, stylistic and comparative analysis. The present-day Baroque-Classicist church of St Mary is situated on an oval plateau in the southwestern part of Kloštar Ivanić. It is oriented with the presbytery towards the east and the main façade facing west, with a belfry placed against the middle of the northern aisle wall. The church was built entirely in brick, with medieval parts featuring the so-called "Gothic bonding". The original walls of the nave, probably including the small window on the southern wall and the lower part of the belfry connected to the northern aisle wall, can be dated to the 14th century at the latest. Although there are elements that suggest earlier dating, more precise dating will be possible only after further archaeological and conservation research. The discovery of larger window openings on the southern nave wall and different brickwork above the third floor level of the belfry indicate the existence of another medieval building phase attributable to the second half of the 15th century, which included heightening of the belfry and the implementation of new, larger window openings in the original structure of the southern nave wall.